

OBSERVATORIO DE AUGA E O TERMALISMO

DOCUMENTO EXPLICATIVO

Plataforma Cívica Milenio

Ourense, 2026

Aquae Calpurnianae, dous mil anos despois: a auga como recurso, saúde e identidade.

Que é

O Observatorio da Auga e o Termalismo é unha das liñas estables de traballo da Plataforma Cívica Milenio. Atende á auga de Ourense nas súas dúas grandes dimensións complementarias: a **auga como recurso natural e sistema** —o ciclo hidrolóxico, as cuncas do Miño e do Sil, a calidade ambiental das masas de auga, a paisaxe fluvial— e o **termalismo** —as augas mineromedicinais que definiron a identidade da cidade e da provincia—.

Ourense é terra de auga como poucas: a provincia vertébrase arredor dos grandes ríos galegos, o Miño e o Sil, e a súa capital é unha das cidades europeas con maior concentración de augas termais na súa contorna urbana. Os romanos elixiron este lugar precisamente polas súas augas, e chamárono Aquae Calpurnianae. Dous mil anos despois, a auga segue sendo aquí recurso, saúde, economía, paisaxe e identidade. A iso súmase un activo singular: o **Campus da Auga**, campus de especialización da Universidade de Vigo en Ourense, que converte a provincia nun polo de coñecemento e investigación sobre a auga. O Observatorio propónse mirar ese conxunto desde a sociedade civil, en diálogo con ese ecosistema de coñecemento.

A auga como servizo domiciliario —o abastecemento, o saneamento e a depuración que chegan a cada fogar— aténdese, pola súa natureza de servizo público local, desde o Observatorio de Servizos Públicos Locais. Aquí interesa a auga como recurso, como ambiente, como saúde e como coñecemento.

O que o Observatorio non é: unha asociación empresarial do sector termal (función do Clúster da Auga e das patronais); un órgano técnico-sanitario de hidroloxía médica nin un organismo de xestión de cuncas ou de manantiais (funcións da Confederación Hidrográfica Miño-Sil, Augas de Galicia e centros especializados); unha axencia de promoción turística; nin un centro de investigación da auga (función do Campus da Auga e da universidade).

O que o Observatorio si é: un espazo civil independente de reflexión, análise e proposta sobre a auga e o termalismo ourensáns; un agregador de coñecemento disperso entre institucións, empresas, academia e prensa especializada; un interlocutor cívico cualificado en debates sobre o recurso hídrico e o sector termal; unha voz crítica e propositiva sobre sustentabilidade, modelo, patrimonio e proxección; e un foro plural de encontro entre os moitos actores da auga na provincia.

Contexto

Unha provincia definida pola auga. Ourense non se entende sen as súas augas. Os ríos Miño e Sil articulan o territorio, modelan a paisaxe —os canóns do Sil, a Ribeira Sacra—, sosteñen a actividade económica (enerxía hidráulica, regadío, viño) e condicionan a vida das súas xentes. A calidade das masas de auga, a saúde dos ríos, a xestión sostible do recurso e os efectos do cambio climático sobre a dispoñibilidade hídrica son cuestións de primeira orde para o futuro da provincia, e ata agora carecen dunha mirada cívica estable.

Unha condición termal identitaria. A cidade xorde historicamente arredor dos seus manantiais —As Burgas, Outariz, A Chavasqueira— e a provincia artículase en torno a un sistema de augas mineromedicinais que sostivo balnearios e vilas termais durante séculos: Cortegada, Lajas, O Carballiño, A Pobra de Trives, Lobios, Bande, Bóveda, Molgas e outros. O recoñecemento contemporáneo proxéctase na feira internacional Termatalia, o Plan Galego do Termalismo, o Programa de Termalismo Social do Imsero e as cátedras universitarias especializadas.

O Campus da Auga como activo de coñecemento. O Campus da Auga da UVigo en Ourense orienta docencia e investigación arredor da auga —desde a ciencia e tecnoloxía dos alimentos ata a xeoloxía, a calidade da auga ou o termalismo—. É un activo provincial estratéxico e un aliado natural: un observatorio cívico da auga e o termalismo ten nel un interlocutor de primeiro nivel para fundamentar as súas análises e proxectar a provincia como referente da auga.

Dimensións múltiples do termalismo. O termalismo non é só turismo: ten unha dimensión **patrimonial** (balnearios históricos, instalacións romanas, paisaxes culturais), **sanitaria** (uso terapéutico, termalismo social, hidroloxía médica), **económica** (emprego, dinamización rural, atracción turística), **turística** (saúde, benestar, wellness), **ambiental** (acuíferos, calidade das augas, sustentabilidade) e **cultural e simbólica** (identidade, narrativa da cidade, vínculo romano).

Un oco cívico. Traballan a auga e o termalismo, desde distintos ángulos, a Confederación Hidrográfica Miño-Sil e Augas de Galicia (recurso), o Clúster da Auga (sector), a Cátedra de Turismo Termal da UVigo e o Campus da Auga (academia), Termatalia (dimensión ferial) e as administracións. O que non existe é un espazo civil estable que cruce estas dimensións, manteña interlocución plural e produza posición pública sistemática. O Observatorio sitúase nese oco.

Fronteiras con outros observatorios. Co de Servizos Públicos Locais (nº 7): aquí a auga como recurso, ambiente, saúde e coñecemento; alí a auga como servizo domiciliario (abastecemento, saneamento). Co de Urbanismo e Infraestruturas (nº 3): as grandes infraestruturas hidráulicas (encoros) aténdense alí na súa dimensión de obra; aquí, o seu efecto sobre o recurso e a paisaxe. Co de Cultura e Patrimonio (nº 10): cooperación en patrimonio termal e paisaxe cultural da auga. Co de Empresa e Comercio (nº 2): a dimensión económica da auga (enerxía, viño, turismo termal) coordínase con aquel.

Que fai

O Observatorio articula a súa actividade en seis eixes complementarios. Como no resto de observatorios da Plataforma, a activación efectiva de cada eixe será progresiva, en función dos recursos e das alianzas acadadas.

Eixe 1. A auga como recurso e sistema

Atención á auga como recurso natural e ambiental da provincia: o ciclo hidrolóxico, as cuncas do Miño e do Sil, o estado e a calidade das masas de auga, e os efectos do cambio climático sobre a dispoñibilidade hídrica.

Seguimento do estado e a calidade ecolóxica das masas de auga da provincia (en cooperación coa Confederación Hidrográfica Miño-Sil e Augas de Galicia).

Atención aos plans hidrolóxicos e á súa incidencia no territorio ourensán.

Análise dos efectos do cambio climático sobre o recurso (secas, estiaxes, dispoñibilidade).

Divulgación accesible sobre a cultura da auga e o valor do recurso hídrico.

Eixe 2. Termalismo: coñecemento e diagnóstico

Sistematización do coñecemento sobre o termalismo ourensán: inventario de mananciais e balnearios, datos de afluencia, emprego, impacto económico e estado do patrimonio termal.

Mantemento dunha base de información accesible sobre o termalismo provincial.

Informes periódicos sobre o estado do sector.

Colaboración coa Cátedra de Turismo Termal da UVigo e co Campus da Auga.

Recompilación bibliográfica e documental sobre o termalismo ourensán.

Eixe 3. Sustentabilidade de acuíferos e augas mineromedicinais

Seguimento crítico da sustentabilidade do recurso termal: conservación de acuíferos, calidade das augas mineromedicinais, presións sobre os mananciais e transición enerxética nas instalacións termais.

Vixilancia do estado dos mananciais e das contornas termais protexidas.

Análise dos plans hidrolóxicos no relativo ás augas mineromedicinais.

Promoción de prácticas sostibles nos establecementos termais.

Atención aos debates sobre uso público e privado dos mananciais.

Eixe 4. Patrimonio e paisaxe da auga

Atención ao patrimonio histórico, arquitectónico e cultural vinculado á auga e ao termalismo, e á paisaxe fluvial como patrimonio natural. Coopera estreitamente co Observatorio de Cultura e Patrimonio.

Seguimento do estado de conservación de balnearios e elementos termais históricos (As Burgas, balnearios dos séculos XIX e XX, restos romanos).

Atención á paisaxe fluvial do Miño e o Sil como patrimonio (canóns do Sil, Ribeira Sacra) e á súa protección.

Apoio a iniciativas de musealización e posta en valor do patrimonio da auga.

Atención ao patrimonio inmaterial vinculado ás augas (festividades, denominacións, narrativas).

Eixe 5. Modelo termal, saúde e proxección

Reflexión sobre o modelo termal ourensán —turístico, sanitario, social— e sobre a súa proxección nacional e internacional, nun sector intensamente competitivo.

Análise comparada con outros territorios termais europeos e iberoamericanos.

Estudo dos segmentos en transformación (*wellness*, saúde preventiva, turismo *silver*, turismo de proximidade).

Atención á dimensión social do termalismo (Programa do Imsero, accesibilidade económica, saúde pública).

Seguimento da cooperación internacional ourensá en termalismo.

Eixe 6. Coñecemento, foro e Campus da Auga

Espazo estable de encontro entre os actores da auga e o termalismo, cun vínculo privilexiado co Campus da Auga como polo de coñecemento. Tender pontes entre actores que rara vez comparten mesa.

Cooperación estable co Campus da Auga da UVigo e cos seus grupos de investigación sobre a auga.

Xornadas anuais sobre o estado da auga e o termalismo en Ourense.

Presenza e apoio en Termatalia e noutros eventos sectoriais.

Cooperación con redes europeas e iberoamericanas de territorios da auga e termais.

Para que

O Observatorio persegue seis obxectivos articulados:

1. Reforzar a identidade da auga.

A auga —termal e fluvial— é identidade ourensá, non só recurso económico. Visibilizala fortalece o orgullo cívico e a marca territorial.

2. Vixiar o recurso.

Os acuíferos termais e as masas de auga son finitos e vulnerables. A sociedade civil ten un papel na súa vixilancia, complementario ao das administracións competentes.

3. Aproveitar o coñecemento.

O Campus da Auga é un activo estratéxico infrautilizado na súa proxección cívica. O Observatorio tende esa ponte entre coñecemento e cidadanía.

4. Tender pontes entre actores.

O mundo da auga e do termalismo ourensán é plural pero pouco coordinado. Un espazo neutral de encontro achega valor.

5. Mellorar o modelo termal.

O termalismo transfórmase rapidamente; Ourense necesita reflexión estratéxica permanente sobre o seu modelo e posicionamento.

6. Proxectar Ourense.

Como referente da auga e do termalismo no sur de Europa e no espazo iberoamericano, por traballo sostido e resultados verificables.

Como traballa

O Observatorio é unha liña de traballo permanente da Plataforma Cívica Milenio. Carece de personalidade xurídica propia: opera baixo a dirección da Xunta Directiva, cunha persoa coordinadora designada e un equipo de colaboradores que pode integrar tanto a persoas asociadas como a colaboradores externos cualificados (hidrólogos, ambientólogos, xeólogos, profesionais do sector termal, arquitectos, historiadores, economistas do turismo, médicos especialistas en hidroloxía).

O seu método réxese por seis principios:

****Rigor:**** toda análise baséase en datos verificables e na mellor literatura técnica e científica dispoñible.

****Pluralidade:**** o Observatorio escoita a todos os actores e mantén relación equilibrada con administracións, sector empresarial, academia e cidadanía.

****Independencia:**** o Observatorio non representa intereses de ningún operador nin segmento empresarial concreto.

****Apertura:**** os traballos son de acceso público e reutilizables.

****Cooperación:**** o Observatorio traballa en rede coas institucións, entidades e centros que xa se ocupan da auga e do termalismo, moi especialmente o Campus da Auga.

****Mirada longa:**** a auga e o termalismo pénsanse en horizontes de décadas, non de temporadas. O Observatorio comparte esa escala temporal.

Aliados naturais

O Observatorio identifica como interlocutores prioritarios:

Campus da Auga da Universidade de Vigo (Ourense) e os seus grupos de investigación.

Confederación Hidrográfica Miño-Sil e Augas de Galicia.

Clúster da Auga Mineral e Termal de Galicia.

Cátedra de Turismo Termal da Universidade de Vigo.

Termatalia, feira internacional da auga mineral e termal con sede en Ourense.

Asociación Nacional de Balnearios (ANBAL) e Sociedade Española de Hidroloxía Médica.

European Historic Thermal Towns Association (EHTTA) e outras redes europeas e iberoamericanas.

Concello de Ourense, Deputación Provincial e concellos de vilas termais.

Turismo de Galicia, Consellería de Sanidade e Imsero (Termalismo Social).

Establecementos termais públicos e privados da provincia.

Próximos pasos

Tras a inscrición rexistral da Plataforma Cívica Milenio, e cando a primeira Asemblea ordinaria así o acorde, o Observatorio prevé as seguintes actuacións iniciais:

Designación da persoa coordinadora e do equipo inicial.

Establecemento dun marco de cooperación co Campus da Auga da UVigo.

Mapa inicial de actores da auga e do termalismo ourensáns.

Apertura de conversas con interlocutores institucionais prioritarios (Confederación Miño-Sil, Augas de Galicia, Clúster da Auga).

Presenza inicial en Termatalia como espazo natural de visibilidade.

Primeira xornada pública sobre o estado da auga e o termalismo en Ourense.

Identificación de convocatorias de financiamento compatibles.

Deseño do primeiro programa estable de actividades, a partir dos seis eixes definidos.

Aquae Calpurnianae foi o nome co que Roma recoñeceu a Ourense polas súas augas. A auga —a que brota quente da terra e a que baixa polo Miño e o Sil— non é para esta provincia un recurso entre outros: é a súa razón histórica e a súa paisaxe. Coidala, pensala e proxectala é responsabilidade colectiva.